

A MOZGÓKÉPSZÍNHÁZAK MEGJELENÉSE ÉS A TÁRSADALOMRA GYAKOROLT HATÁSA

Absztrakt

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy bemutassa az olvasónak az 1895-ben megjelenő mozgóképek és mozgóképszínházaknak a társadalomra gyakorolt hatását. Felmerül a kérdés, miben más ez az iparág, mint a színház? A gyors fellendülést elősegítette, hogy a társadalom számára új, lenyűgöző, olcsó szórakozási és művelődési formát kínált és nem utolsó sorban naprakész nemzetközi híradásokkal látta el a népes számú publikumot. Mindezekre a teátrumokban nem került sor. A sok pozitívum mellett azonban a társadalomra negatív hatást gyakorló jelenségek is felszínre kerültek.

Kulcsszavak: mozgóképszínház, Lumière-fivérek, némafilm, műfajok, társadalmi hatások

BEVEZETÉS

Napjainkban a mozikomplexumok gazdag és változatos műsorról várják a nézőket, akik a modern technológia adta lehetőségeknek köszönhetően a film részeseinek érezhetik magukat. A hanghatások, 3D szemüvegek és ún. 8D mozik vetítései során már látják, hallják és érzékelhetik -pl.: szagok, hőmérséklet, mozgások- is az egyes jeleneteket. Nem volt ez azonban mindig így. Sőt, a mozi atyainak, a Lumière-fivéreknek A vonat érkezése című filmje, ami egyike volt az első mozgóképeknek, akkora riadalmat váltott ki a nézőkből, hogy a legendák szerint kimenekültek a teremből, mert attól tartottak elüti őket a száguldó jármű. Mind ezek ellenére rendkívül rövid idő alatt terjedtek el mozik, igaz eleinte kávéházakban tekinthette meg a kíváncsi közönség az előadásokat. Később aztán megnyitották a nagy népszerűségnek örvendő mozgóképszínházak is a kapukat, ám a vizsgált időszakban – a 20. század első évtizedeiben – csak némafilmekről beszélhetünk, amik vetítése alatt eleinte helyenként zenei aláfestéssel szolgáltak, később már feliratokkal láttak el az egyes jeleneteket, így azok szórakoztatóbbak lettek, a híradások pedig pontosabbak.

1. A MOZI MEGJELENÉSE ÉS A TÁRSADALOMRA GYAKOROLT HATÁSA

1.1. A mozi, a film és filmgyártás korai időszakának története, jellemzői

A modern mozikészülékek 1895-ben a Lumière fivérek franciaországi lyoni műhelyéből kerültek a nyilvánosság elé.¹ A kezdetekben megjelenő filmek viszonylag rövidek, mindösszesen 1-3 perc hosszúságúak voltak, rendezett cselekménnyel. Az első sikert „A megöntözött öntöző” című mozgóképsor hozta meg, ami arról szólt, hogy a kertész a virágjait egy locsolócsővel öntözi és az arra járó kisfiú elzárja a csapot. Ekkor a kertész maga felé fordította a vezetékét, ám közben a legény újra megnyitotta a vízcspapot, így az arcon locsolta a szorgos kertészt. A leleményes üzletemberek felfedezték a mozgóképekben rejlő potenciált.²

Mozikat nyitottak a nagyvárosokban, volt ahol bolthelyiségeket alakítottak át, vagy egyéb beltéri területeket béreltek.³ Gombamód szaporodtak a kinematográfok a világban. Budapesten az első világháború kitörése előtt száztizennégy, 1922-ben nyolcvanhét helyen várták az érdeklődőket.⁴ Míg 1900-ban Németország csak két állami mozi volt, addig 1910-ben már 480. Főleg az Amerikai Egyesült Államokban volt nagymértékű a fejlődés, ahol ebben az időszakban New York 680 mozgóképszínházzal büszkélkedhetett. Szinte minden csődbe ment kávéház, étteremtulajdonos kinematográfiát nyitott.⁵ A rádió kivül eddig nem volt még olyan

¹ Ebben az időben nemcsak az előbb említett testvérpár, hanem amerikai és kis idő elteltével német tudósok is önálló kutatásokat folytattak, de csak az követően, hogy Thomas Edison az ún. preferált filmkészüléket felfedezte, akkortól vált lehetővé a mozikészülék gyakorlati használata. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a különböző vívmányok összefoglalása Auguste és Louis Lumière-hez kapcsolható, így őket tekintjük a szerkezet feltalálóinak. – KÖRMENDY- ÉKES Lajos: A mozi, in. *Városi Szemle*, 8.évf./1915., 457.o.

² FEJÉR Tamás: *Film- A film gyártása, esztétikája és jövője*, 1943, On-Nyomba, Budapest, 7.o.

³ FEJÉR Tamás: *im.*, 7.o.

⁴ LAJTA Andor: A „mozi” magyarországi térhódítása- a találmány 40 éves jubileuma alkalmából, in. *Filmkultúra*, 1936/1., 3.o.

⁵ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: *im.* 502.o.

vívmány, ami ilyen rövid idő alatt ekkora karriert futott volna be. Ezt az állítást az is alátámasztja, hogy a filmipar az amerikai ipar ranglistájának a hetedik helyét birtokolta.⁶

Maguk a Lumière fivérek sem gondolták, hogy találmányuk ilyen rövid idő alatt nemcsak bejárja, hanem meg is hódítja a világot.⁷ Ennek háttérében a társadalom átalakulása is megfigyelhető. Az első világháború előtt már végbement az ipari forradalom és megszülettek a munkásokat védő első törvények, rendeletek is, amik többek között a napi munkaidő hosszát és a fizetést szabályozta. Így a dolgozó rétegnek több szabad ideje és jövedelme volt, mint az elődjeinek, aminek következtében megengedhették maguknak, hogy esténként moziba járjanak.⁸ Pár évvel korábban az ilyesfajta szórakozás egyetlen lehetősége a színház volt, aminek a borsos belépőjegyeinek a kifizetését csak a gazdagabbak engedhették meg maguknak. Ezzel szemben a mozgóképszínházak jóval olcsóbbak voltak, Amerikában kezdetben az intézményeket nem cinemanak, hanem Nickelodeonnak hívták, mert a belépő ára egy nickel pénz, vagyis öt cent volt.⁹ A mozgóképszínházak pontosan ezzel a tényezőjükkel, vagyis az olcsóságukkal tették a művészetet tömeges áruvá és lettek képesek a tömegek véleményének formálására, adott esetben irányítására is.¹⁰

Az eltérő társadalmi rétegek igényeit igyekeztek kielégíteni a mozgóképszínház-tulajdonosok, így különbségeket figyelhetünk meg a nagyvárosi és kisvárosi mozgóképszínházak között. A nagyvárosok központjaiban, ahol a társadalom felső osztálya lakott, ott elegáns mozikkal találkozhattunk. Az épületekben nemcsak a pompával, világítással, kényelmes bársony székekkel és páholyokkal próbálták becsábítani a gyakran estélyi ruhában érkező nézőket, hanem a műsorok színvonalát is a „fejlett ízlésűkhöz” igazították. Ezzel szemben a városok peremvidékén, ahol a munkásosztály lakott, kisebb, szerényebb mozikat találhattunk, ahol „szenzációs” filmekkel igyekeztek közönségre szert tenni.¹¹

A némafilm történetét három periódusra, az első világháború előtti, alatti és az azt követő szakaszra bonthatjuk. Az első korszakban döntően mozgást és történetet megelevenítő jelenetekkel találkozhatott a nézőközönség. A világháború kitörése idején kezdetek változatosabb tartalommal bíró filmeket gyártani, a Quo Vadis forgatása is erre az időintervallumra tehető. Az utolsó, harmadik periódusban pedig a felfelé ívelés volt megfigyelhető, mint művészetileg, mint gazdaságilag, ekkor kezdtek el ugyanis „milliósi filmeket” gyártani és került a mozgóképszínházakba a Nyomorultak, Ben Hur és nem utolsósorban Charlie Chaplin némafilm alkotásai például a Cirkusz és az Aranyláz. Mind ezek ellenére sem vitatható, hogy a háború kitörése is éreztette hatását a filmgyártás területén is, igaz, továbbra is születtek az újabbnál-újabb alkotások. Ekkor veszítették el a franciák a vezető szerepüket Európában és került át a hegemonia az olasz, illetve északi államok vállalatához. Ebben az időszakban jelentek meg az első filmgyárak Magyarországon és a korszak végén már tizenhárom vállalattal büszkélkedhettünk. A fejlődés háttérében állt, hogy nem engedték be az országba az ellenséges nagyhatalmak által készített filmeket, így hogy a közönség igényeit kielégítsék támogatták a filmgyárak alakulását.^{12 13}

1.2. Műfajok

A levetített filmek témája különböző volt. A műsoron szerepeltek irodalmi művek, ókori görög mitológiai feldolgozások, drámák, vígjátékok, mesefilmek, oktatófilmek, burleszkek, erkölcsstelen ún. szennyfilmek és a híradást is levetítették. Franciaországban a nézők ideákat küldtek be a filmgyárakba, amiket természetesen honoráltak Németországban az írók döntő többsége elutasította az új műfajt, így nem voltak hajlandók forgatókönyveket készíteni. A probléma orvosolása érdekében 1912-ben létrehozták a Verein deutscher

⁶ FEJÉR Tamás: im., 6.o.

⁷ KELETI Adolf: A mozgóképszínház (mozi) mint a népműveltség eszköze, 1913, Pallas Rt., Budapest, 3.o.

⁸ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im., 499.o.

⁹ KELETI Adolf: im., 6-10.o.

¹⁰ Kertes Pál: Filmáru és filmművészet, 1943, Unitas Kiadó, Budapest, 46.o.

¹¹ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im., 488.o.

¹² KISPÉTER Miklós: im., 82-87.o.

¹³ Fontos leszögezni, hogy 1927-ig nem beszélhetünk hangosfilmekről a mozikban. Igaz, hogy a megvalósítása már az 1910-es évek második felében lehetséges lett volna, de a gépek és gyárak átalakítása óriási költségeket vont volna maga után. Így a változások bevezetése nem volt a tulajdonosok érdeke, amíg a közönség meglegedett a némafilmekkel. 1927-ben egy bukó félben lévő gyár birtokos utolsó esélyként hangosfilmet készített, amit a közönség nagy örömmel fogadott, így a versenytársak is kénytelenek voltak átállni az új technikára. Ezt a műszaki újítást nem engedhette meg magának minden állam, minden vállalkozás, aminek a következtében bizonyos országokban leáll a filmgyártás. - FEJÉR Tamás: im., 13.o.

Schiffstellers- a Német Írók Egyesületét -, így ösztönözték őket az alkotásra.¹⁴ Magyarországon többek között filmvászonra kerültek Arany Jánosnak a Balladáit, a Bánk Bán és Petőfi Sándor több verse is, például: A falu végén kurta kocsmá.¹⁵ Az amerikai közönség nagy kedvence volt a dráma műfaja, ami később Európában is elterjedt. A főhős rendszerint szélsőséges értékeket jelenített meg, mint az önfeláldozás, nagylelkűség az emberi kapzsisággal és gonoszszággal szemben. Szinte kötelező elemként szerepeltek a cowboy üldözések, indiánok szerepeltetése. A történetekben a bajba jutott nőt – rendszerint indián támadóival szemben – a hirtelen megjelenő, túlerő felett győzelmet arató lovagja mentette meg.

Oktató filmek készültek különböző témákban. Természetfilmeket forgattak, így lehetősége nyílt a hazai közönségnek a távoli tájak, kontinensek növény és állatvilágának, domborzatának a megismerésére, valamint a természetben túl lassan, vagy éppen túl gyorsan lejátszódó folyamatok megfilmesítésére.¹⁶ Megszűntek a távolságok, többé nem kellett a képekkel és a leírásokkal az oktatás folyamán megelégedni, láthatóvá vált a Niagara vízesés, Japán, a Nílus. A gyermekek nagy kedvenceiként vetítésre került például a Hófehérke és a hét törpe, Piroska és a farkas, és a Csizmás Kandúr.¹⁷

Kedvelt műfaj volt a burleszk is, amit azonban nem a film kiteljesedésének, csupán csak egy állomásának nevezhetünk a filmszerű filmek között. Jellemzője a végtelen naivitás, gondolati abszurditás, logikai ellentmondás, a valósággal, kultúrával, általános társadalmi szokásokkal szöges ellentétben álló jelenetek ábrázolása.¹⁸

Sokak azzal támadták a mozgóképszínházakat, hogy erkölcstelen filmeket vetítenek, így megrontják a fiatalságot a szexuális tartalmú jelenetekkel és növelik a kriminalitást. Kimutatták, hogy az elkövetett bűncselekmények száma megnőtt az ilyen típusú filmek vetítése óta, valamint azt is, hogy a megvalósított cselekmények módjait a vásznon látottak mintájára követték el. A német szakirodalom elkülönítette az ún. Schundfilm- és Schmutzfilm-szennyfilm- kategóriáját. Az előbbi lehetett tudományos, például ábrázolhatott egy műtétet, de ez a gyermekek lelki világát roncsolhatta, míg az utóbbi – ekkori felfogás szerint – etikátlan, ízléstelen jeleneteket tartalmazott, többek között az erotikus vagy bűnügyi képsorokat.¹⁹

Káros hatását jól mutatja az az eset, amikor a gyermekek egy detektívfilmet láttak a kinematográfiában és megfogadták, hogy egyszer ők is kipróbálják. Így történt meg, hogy a kovácmester házába betörték és elloptak 28 koronát. Ezek után pedig a piacra vezetett útjuk, ahol a cukorárusnál Dáriusként költekeztek, ami feltűnt a kovácmesternek, így miután észrevette hazatérve, hogy hiányzik a pénzösszeg az ingatlanából, kérte a rendőrséget, hallgassák ki a fiúkat, akik végül mindent bevallottak.²⁰ Alátámasztja ezt Walther Conrad Kirche und Kinematograph című műve, amelyben 250 filmet vizsgált meg, amik 1908-1910 között voltak láthatóak a mozgóképszínházakban. A drámák 97 gyilkosságot, 45 öngyilkosságot, 51 házasságtörést, 19 kerítést, 22 szöktetést, 25 kéjnőt, 176 tolvajt és 35 iszákost ábrázolt. Ezek alapján nem csoda, ha a hamburgi tanárok megalapították a Gesellschaft der Freunde des vaterländischen Schul- und Erziehungswesens -Hazafias Nevelés Barátainak Társasága-. Célul tűzték ki a szennyfilmek reformjait és az ifjúsági előadások számának a növelését. 1911-re már eredményeket értek el és mozgalmukat maguk a moztulajdonosok is támogatták, aki szaklapokban nyílt-leveleket jelentettek meg és azt kérték a gyáraktól, hogy csak erkölcsös filmeket küldjenek, mert a rendőri cenzúra miatt csak azokat játszhatják le. A gyermekek védelme érdekében bevezették a férfiestélyeket, ahol erotikus jeleneteket vetítettek le. A belépés nagykorúsághoz volt kötve, de a jegypénztáraknál senkitől sem kértek keresztlevelet.²¹

A vizsgált időszakban a kinematographokban a műsorújságon szerepeltek a hírek is, amiket a filmek előtt vetítettek le. Így a nézők a világ minden táján történt eseményekkel tisztában voltak. Ezeknek az adásoknak kiemelkedő szerepe volt a világháború alatt. Nemcsak megörökítették a felvételek az egyes csaták fontos pillanatait, de sok város elfoglalásáról a filmvászonról korábban értesültek az emberek, mint az ellenséges

¹⁴ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im., 467.o.

¹⁵ KISPÉTER Miklós: im., 79-80.o.

¹⁶ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im., 459-470.o.

¹⁷ KELETI Adolf: im., 3-9.o.

¹⁸ GÓR Lajos: *A film útja*, 1927. Általános Tankönyv Kiadó, Budapest, 4-17.o.

¹⁹ SCHILLING Endre: *A mozi hatása a fiatalkorúak kriminalitására*, letöltés dátuma: 2020.09.05.

(https://mtda.hu/books/schilling_endre_a_moz_i_hatasa_a_fiatalkor_uak_kriminalitasara.pdf)

²⁰ A gyerekek betörő bandája- Utánozták a mozifilmet-: in. *Dunántúl*, 1916.08.02., 3.o.

²¹ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im.,473-482.o.

vezérkarok papíralapú jelentései által. Ugyanakkor a csatajelenetek képsorait a kiképzéseknél is használták, elemezték az egyes megmozdulásokat. A filmek nem csak a katonaelet borzalmait örökítették meg, hanem a pozitív oldalát is, így próbálták ezeket a felvételeket az újoncozások alkalmával felhasználni.²² Dokumentumfilmek is készültek, amik a háború borzalmait például Ferenc Ferdinánd halálától 1916-ig mutatták be.²³ A világvárosokban heti jelentések voltak láthatók, amik többek között a legfrissebb táviratokról, tőzsdei jelentésekről, szoborleplezésekről tájékoztattak. A Gaumont cég például szerződést kötött a vasúttársasággal, hogy V. György angol király koronázása után azonnal expressz vonatot indítson, aminek az egyik kocsjában egy laboratóriumot rendeztek be, így menet közben elkészült a film, aminek következtében a koronázás után hat órával már a moziban nézték az állampolgárok a ceremóniát.²⁴ Jól látható módon tehát a film alkalmas volt a tömeghangulat befolyásolására, propaganda tartalom közvetítésére is. A hírek megfelelő tálalásával, elvárt témájú filmek készítésével és vetítésével a mozi a politika akaratképzés tökéletes terepévé vált.

A mozgóképszínházak ilyen formában már nem csak tájékoztatták a lakosokat, de a segítségüket is kérték. 1910-ben Prágában a rendőrség szövetkezett a kinematográfok tulajdonosaival, akik levetítették az előadások előtt a gyilkosok, rablók, körözötték arcát, így a lakosságot bevonták a bűnüldözésbe, az elkövetők elfogásába, ami meggyorsította és növelte az eljárások sikerességét. Ezzel a lépéssel pedig az államhatalom is elismerte a mozi fontosságát. Ettől kezdve már kvázi újsággént funkcionáltak a mozgóképszínházak, ahol politikai állásfoglalásokat is levetítettek a publikumnak.²⁵

A háború kitörésével a propaganda filmek teret hódítottak maguknak a vetítővásznakon. A német Birodalmi Gyűlés egyik képviselője arról tájékoztatta a képviselőket, hogy Anglia harcok megkezdése előtt olyan képsorokat rögzített, majd terjesztett, amik torz képeket adtak Németországról az egész világban. Egyfajta válaszként megalakult a Deutsche Lichtbild Gesellschaft, ami német szellemű filmeket készített, ellensúlyozva a britek törekvéseit.²⁶ Azt is nyíltan elismerték, hogy a mozi a legfontosabb kormányzati eszközökhöz tartozik.²⁷ Oroszországban 1917-ben amikor kitört a forradalom százötven millió koronát kapott a Propaganda Bizottság, hogy a háborús kedvet élesszék újjá a népben. A cél megvalósítása érdekében nem csak szórólapokon, hanem a mozikban is próbálták a lakosságot a háború folytatására sarkalni. Az angolok biztosították a bizottság vezetőségét, amennyiben sikert érnek el, hajlandóak további összeget folyósítani az igazgatóság számára.²⁸ Gyakran készültek az államok megrendelésére olyan filmek, amikben a hadikölcsönök pozitív oldalára világítottak rá, így próbálták a felvételét elfogadtatni a társadalommal és megnyerni a támogatásukat.²⁹ „A film tehát az ismeretek demokratizálódásának, népszerűsítésének, általában a nemzetnevelésnek nagyszerű s leghatásosabb eszköze lett.”³⁰

1.3. Filmgyártás

A film hódító útjának megindulásához a filmszínházak, filmek mellett kiemelten fontos területét képezték a filmgyárak, a filmipar, amelynek korai viszonyairól, állapotairól, rájuk vonatkozó szabályokról szintén érdemes megemlékezni. A Pathé Frères párizsi cég, akik megvásárolták a Lumière fivérek kinematográf szerkezetét csakhamar abba a kecsgetető helyzetbe kerültek, hogy hosszabb filmek gyártásába kezdhettek. A cég piacon való egyeduralma és egyedülléte nem tartott sokáig, más cégek is megjelentek. Monopol helyzetét továbbra is szándékozott megtartani, ehhez azonban valami újdonságot kellett mutatnia a nézőknek. Így született meg az első dráma a filmvászonon 1900-ban. 1909-ig gyakorlatilag két piacvezető cég konkurált egymással az „öreg kontinens” piacán. A már említett Pathé Frères és a Léon Gaumont. Mivel ezek a vállalatok a világ minden mozijába exportálták filmjeiket, így különös gondot kellett fordítaniuk a nemzetek között fennálló kulturális különbségekre. Hiszen ami az egyik társadalom világképében elfogadott, az nem feltétlenül igaz egy másik országban is. Ennek következtében az elkészült anyagok indifferensek, egyhangúak voltak. A versenytársak ezt igyekeztek kihasználni, így ismét valami újat kellett a nézők elé vinni és a megoldás az

²² A film a háború szolgálatában: in. *Pesti hírlap*, 1916.02.13., 23.o.

²³ A világháború története filmen: in. *Pesti Hírlap*, 1916.02.13., 23.o.

²⁴ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: in.,469-470.o.

²⁵ A hódító mozi: in. *Pesti Hírlap*, 1910.10.14., 9.o.

²⁶ A mozi az entente-politika szolgálatában, in. *Színházi Élet-Színházi Hét*, 1917.09.09., 30.o.

²⁷ A film- Nikita a filmen, in. *Pesti Napló*, 1916.01.30., 23.o.

²⁸ Foly, mint a patak, az angol pénz Oroszországban, in. *Ellenzék-Független Politikai Napilap*, 1917.05.09., 2.o.

²⁹ A hadikölcsön: in. *Az Ujság*, 1917.12.06., 5.o.

³⁰ ÁVÉDIK Félix: *Mozi és közönsége*, 1942, Kis Akadémia, Budapest, 7.o.

irodalom felé fordulás, a színpadi művek megfilmesítése lett. A francia filmek magukon hordozták a franciákra jellemző vonásokat, így az ilyen-fajta nacionalitás más népek filmjeiben is megjelentek. A közönség nagy szeretettel fogadta többek között az amerikai képkockákat, amik nem csak érdekesítőek voltak, de a világ más táján élők számára szokatlan, gyönyörű tájak is elbűvölték a közönséget.³¹ Nem csoda, ha az Amerikai Egyesült Államok filmiparának központjává Hollywood vált, hiszen a filmgyárak olyan helyszíneket kerestek, amik természeti adottságai gazdagok, hogy ne kellejen nagy távolságokat megtenni a forgatások alkalmával, így jelentős kiadásoktól mentesítették magukat. Hollywoodban pedig fellelhető síkság, dombság, hegység, tenger s még homok sivatag is és nem utolsósorban csupán két hónapig tart az esős évszak, így az év nagy részében zavartalanul készíthették a felvételeket a szabadban.³² Az Amerikai Egyesült Államok kiemelkedő filmgyártó vállalkozása volt a vizsgált időszakban Edison cége, hasonlóan a francia, illetve német Messter kollégáihoz.

A német filmipar viszonylag későn, tíz évvel a Lumiére fivérek első vetítése után, csatlakozott a filmgyártáshoz. Említést érdemel a Neue Photographische Gesellschaft in Steglitz vállalat, ami elsősorban tudományos kutatásokat folytatott és filmesített meg, mint például az emberi vérnek az elváltozásait kutatta különböző betegségek esetében. Nagy nézettségnek örvendtek a német természetfilmek is. Vagyis nem csak szórakoztató, hanem tudományos oktatófilmeket is gyártottak.

A gyártók között továbbra is megőrizte monopol helyzetét a francia Pathé-cég, akinek az alaptőkéje 1898-ban egymillió frank volt, tíz év alatt hatszorosára emelkedett az összeg, míg 1912-ben már harminc millió alaptőkével büszkélkedhetett. Egy nap 80 kilométer hosszúságú filmet vettek szalagra, pont kétszer annyit, mint Németországban. Az első világháború előtti időszakban a világ összes filmgyárában hetente körülbelül ötszáz film készült el és került a vetítővásznakra. Azonban a nézők éhségét nem lehetett csillapítani, mindig újabbnál újabb dolgokra voltak kíváncsiak. Így Amerikában 1907-ben a kölcsönző vállalkozásokkal trösztöt hoztak létre a Pathé, Edison, Eclipse, Gaumont, Radios és Úrbban gyárak, s megalapították az American Moving Picture Trust-öt. Ennek hatására egy évvel később a piacon fennmaradók, létrehozták a Manufactures Association-t. A két tröszt látta el a tízen-négyezer amerikai mozit filmekkel, de az első egyesülés a cinema-k kétharmadát szolgálta ki. Az említett szövetségek főként a gyártók érdekeit tartották szem előtt, válaszul 1912-ben a mozgókép tulajdonosok is megállapodást hoztak létre maguk között és a megvásárolt filmeket cserélgették.

A filmkereskedelem monopolizálására Németországban is láthatunk hasonló példát, ahol csak úgy, mint az Amerikai Egyesült Államokban, a legnagyobb érdekeltséggel a megegyezés létrejöttében a gyártók bírtak. Az egyesülés a Fiag nevet kapta, amiben azonban nem valósult meg a gyártók túlsúlya, így nem tudtak olyan monopol helyzetet kialakítani, mint ahogyan azt Amerikában láthattuk.³³

A profit utáni hajszában a filmgyártó cégek igyekeztek egymást túllícitálni és elkezdtek „mamut-filmeket” készíteni, amikben mindenből a „legjobbat”, legnagyobbat, leggyorsabbat”, egy szóval a „leg-et” szerették volna bemutatni. Ennek a próbálkozásnak azonban bukás lett a vége, így visszatértek a piacon maradt vállalkozások a sablonfilmek gyártásához. Ugyanakkor rájöttek arra is, hogy ha a közönség egy színészt megszeret, akkor megnézik a műsorait akkor is, ha azok minősége nem minden esetben a legtökéletesebb. Ennek tükrében elkezdtek a színészeket sztárolni, marketinget építettek ki körülöttük.³⁴ Így váltak a mozgóképszínházak az emberek életének mindennapi mozzanatává és jelent meg egy új iparág, ami gyorsan fejlődött, valamint nagy hatást gyakorolt a társadalom minden rétegére, így szabályozásuk is hamar szükségessé vált.

ÖSSZEZÉS

Megállapítható, hogy a mozgóképszínházak pár év alatt elterjedtek a világban és formálták a társadalmat. Az oktatófilmek hozzájárultak a tudás elmélyítéséhez, a drámák, vígjátékok a kikapcsolódást biztosították, míg a híradások hasznos információkkal látták el a publikumot. Azonban a szennyfilmek megjelenésével szükségessé vált a szabályozás kialakítása, ami elsősorban a gyermekek védelmét és a kriminalitás, társadalmi

³¹ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im.,457-459.o.

³² FEJÉR Tamás: im., 9.o.

³³ KÖRMENDY- ÉKES Lajos: im.,461-463.o.

³⁴ FEJÉR Tamás: im., 10-11.o.

züllés kialakulását célozta megakadályozni. A mozgóképszínházak a legnagyobb népszerűségüket a háború idején érték el. Egyfelől az otthonmaradottak tájékoztatására szolgálta a harctéri eseményekről, másfelől nem csak a városokban, hanem a tábori mozikban is biztosították a mindennapos borzalmak, nehézségek az elfeledtetését az előadások idejére. Így a hadsereg számára a vetítógép a katonák regenerálása érdekében ugyan olyan immanens részévé vált, mint a fegyverek, élelmiszerek. A tábori mozikban kevés harctéri jelenetet vetítettek le, sokkal inkább a humoré, kikapcsolódásé volt a főszerep.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1] ÁVÉDIK FÉLIX: *Mozi és közönsége*, 1942, Kis Akadémia, Budapest.
- [2] FEJÉR TAMÁS: *Film- A film gyártása, esztétikája és jövője*, 1943, On-Nyomba, Budapest.
- [3] GÓR LAJOS: *A film útja*, 1927, Általános Tankönyv Kiadó, Budapest.
- [4] KELETI ADOLF: *A mozgósínház (mozi) mint a népműveltség eszköze*, 1913, Pallas Rt., Budapest.
- [5] KERTES PÁL: *Filmáru és filmművészet*, 1943, Unitas Kiadó, Budapest.
- [6] KISPÉTER MIKLÓS: *A győzelmes film- film, tudomány, művészet*, 1938, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- [7] SCHILLING ENDRE: *A mozi hatása a fiatalkorúak kriminalitására*, (https://mtda.hu/books/schilling_endre_a_mozi_hatasa_a_fiatalkoruk_kriminalitasara.pdf letöltve: 2020.09.05.).

Folyóiratok

- [1] A film a háború szolgálatában: in. *Pesti hírlap*, 1916.02.13.
- [2] A film- Nikita a filmen, in. *Pesti Napló*, 1916.01.30.
- [3] A gyerekek betörő bandája- Utánozták a mozifilmet-: in. *Dunántúl*, 1916.08.02.
- [4] A hadikölcsön: in. *Az Ujság*, 1917.12.06.
- [5] A hódító mozi: in. *Pesti Hírlap*, 1910.10.14.
- [6] A mozi az entente-politika szolgálatában, in. *Színházi Élet-Színházi Hét*, 1917.09.09.
- [7] A világháború története filmen: in. *Pesti Hírlap*, 1916.02.13.
- [8] Foly, mint a patak, az angol pénz Oroszországban, in. *Ellenzék-Független Politikai Napilap*, 1917.05.09.